

دانشگاه پیام نور

تاریخ علم برنامه ریزی شهری

(رشته جغرافیا)

دکتر رستم صابری فر

سازشنامه	صابری فر. رستم، ۱۳۴۰.
عنوان و پدید آور	تاریخ علم برنامه ریزی شهری (رشته جغرافیا و برنامه ریزی شهری) / مؤلف: رستم صابری فر.
مشخصات نشر	تهران: دانشگاه پیام نور، ۱۳۸۷.
مشخصات ظاهری	دوازده، ۱۹۳ص.
فروست	دانشگاه پیام نور، ۱۴۸۱. گروه جغرافیا: (۱/۷۶) (سری انتشارات آزمایشی متون درسی)
شابک	978 - 964 - 387 - 532 - 9
یادداشت	فهرست نویسی بر اساس اطلاعات فیبا.
موضوع	شهرسازی - آموزش برنامه ای.
موضوع	شهرسازی - تاریخ - آموزش برنامه ای.
شناسه افزوده	دانشگاه پیام نور
رده بندی کنگره	۱۳۸۷ ۲ ت ۲ ص/۱۶۶ HT
رده بندی دیویی	۳۰۷/۱۲۱۶
شماره کتابشناسی ملی	۱۶۰۵۴۰۴

دانشگاه پیام نور

تاریخ علم برنامه ریزی شهری

مؤلف: دکتر رستم صابری فر

ویراستار علمی: دکتر اسماعیل علی اکبری

ویرایش شکلی: دکتر سید مهدی موسی کاظمی

طراح جلد: سپیده سادات مدنی

حروفچینی و نمونه خوانی: مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: انتشارات دانشگاه پیام نور

شمارگان: ۶۰۰۰ نسخه

نوبت و تاریخ چاپ: چاپ اول اردیبهشت ۱۳۸۸

شابک: ۹ - ۵۳۲ - ۳۸۷ - ۹۶۴ - ۹۷۸

ISBN: 978 - 964 - 387 - 532 - 9

(کلیه حقوق برای دانشگاه پیام نور محفوظ است.)

قیمت: ۱۲۱۰۰ ریال

بسم الله الرحمن الرحيم

پیشگفتار ناشر

کتاب‌های دانشگاه پیام نور حسب مورد و با توجه به شرایط مختلف یک درس در یک یا چند رشته دانشگاهی، به صورت کتاب درسی، متن آزمایشگاهی، فرادرسی، و کمک‌درسی چاپ می‌شوند.

کتاب درسی ثمره کوشش‌های علمی صاحب اثر است که براساس نیازهای درسی دانشجویان و سرفصل‌های مصوب تهیه و پس از داوری علمی، طراحی آموزشی، و ویرایش علمی در گروه‌های علمی و آموزشی، به چاپ می‌رسد. پس از چاپ ویرایش اول اثر، با نظرخواهی‌ها و داوری علمی مجدد و با دریافت نظرهای اصلاحی و متناسب با پیشرفت علوم و فناوری، صاحب اثر در کتاب تجدیدنظر می‌کند و ویرایش جدید کتاب با اعمال ویرایش زبانی و صوری جدید چاپ می‌شود.

متن آزمایشگاهی (م) راهنمایی است که دانشجویان با استفاده از آن و کمک استاد، کارهای عملی و آزمایشگاهی را انجام می‌دهند.

کتاب‌های فرادرسی (ف) و کمک‌درسی (ک) به منظور غنی‌تر کردن منابع درسی دانشگاهی تهیه و بر روی لوح فشرده تکثیر می‌شوند و یا در وبگاه دانشگاه قرار می‌گیرند.

مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی

فهرست

نه	پیشگفتار
ده	راهنمای مطالعه
دوازده	هدف کلی و هدف‌های مرحله‌ای
۱	فصل اول. دولت‌شهرها؛ برنامه‌ریزی شهری در عهد باستان
۱	هدف مرحله‌ای
۱	هدف‌های رفتاری - آموزشی
۲	۱-۱. مقدمه
۳	۲-۱. برنامه‌ریزی شهری و شهرهای اولیه
۴	۳-۱. برنامه‌ریزی شهری و استحکامات دفاعی
۷	۴-۱. طرح اولین شهرها
۱۳	۵-۱. مکان‌یابی و ساختار شهری
۲۳	خلاصه فصل اول
۲۴	خودآزمایی فصل اول
	فصل دوم. برنامه‌ریزی شهری در قرون وسطی و عصر رنسانس؛ طراحی شهری در
۲۷	نظام فنودالسم
۲۷	هدف مرحله‌ای
۲۷	هدف‌های رفتاری - آموزشی
۲۸	۱-۲. مقدمه
۲۹	۲-۲. شهرهای فنودالی در چین
۳۱	۳-۲. ساختار کالبدی شهر فنودالی
۳۶	۴-۲. شهر قرون وسطایی در اروپا
۴۴	۵-۲. برنامه‌ریزی شهری در عصر رنسانس
۵۰	۶-۲. ساختار کالبدی - فضایی شهر در قرن هجدهم (سبک معماری باروک)
۵۴	خلاصه فصل دوم
۵۷	خودآزمایی فصل دوم
۵۹	فصل سوم. برنامه‌ریزی شهری در دنیای اسلام
۵۹	هدف مرحله‌ای
۵۹	هدف‌های رفتاری - آموزشی
۶۰	۱-۳. مقدمه
۶۰	۲-۳. تاثیر شهر اسلامی بر شهرسازی غرب
۶۲	۳-۳. شهر اسلامی

۶۳	۴-۴. مذهب و شهر
۶۷	۵-۳. ضوابط مکان‌یابی شهر و عناصر شهری
۶۸	۶-۳. ساختار کالبدی شهر اسلامی
۷۲	۷-۳. کارکرد و نقش شهر اسلامی
۷۲	۸-۳. ایران و شهرهای اسلامی
۷۵	خلاصه فصل سوم
۷۷	خودآزمایی فصل سوم
۷۹	فصل چهارم. برنامه‌ریزی شهری و انقلاب صنعتی؛ برنامه‌ریزی شهری در حکومت‌های لیبرال
۷۹	هدف مرحله‌ای
۷۹	هدف‌های رفتاری-آموزشی
۸۰	۱-۴. مقدمه
۸۱	۲-۴. برنامه‌ریزی شهری و توسعه تجارت
۸۶	۳-۴. برنامه‌ریزی شهری و تفکرات آزادی‌خواهانه
۹۲	۴-۴. محافظه‌کاران و برنامه‌ریزی شهری
۱۰۰	۵-۴. خصوصی‌سازی و لیبرال نوین
۱۰۱	خلاصه فصل چهارم
۱۰۴	خودآزمایی فصل چهارم
۱۰۷	فصل پنجم. برنامه‌ریزی شهری مردم‌گرا؛ برنامه‌ریزی شهری در کشورهای سوسیالیست
۱۰۷	هدف مرحله‌ای
۱۰۷	هدف‌های رفتاری-آموزشی
۱۰۸	۱-۵. مقدمه
۱۱۰	۲-۵. آرمان‌شهرهای جامعه‌گرا
۱۱۵	۳-۵. برنامه‌ریزی شهری، منفعت‌طلبی و ساختارگرایی
۱۲۰	۴-۵. برنامه‌ریزی شهری و رئالیسم اجتماعی
۱۲۲	۵-۵. نوسازی
۱۲۵	۶-۵. برنامه‌ریزی شهرهای جدید
۱۲۸	خلاصه فصل پنجم
۱۳۰	خودآزمایی فصل پنجم
۱۳۳	فصل ششم. برنامه‌ریزی شهری در نظام‌های سرمایه‌داری؛ برنامه‌ریزی شهری در کشورهای سوسیال دموکرات
۱۳۳	هدف مرحله‌ای
۱۳۳	هدف‌های رفتاری-آموزشی
۱۳۴	۱-۶. مقدمه
۱۳۶	۲-۶. آرمان‌شهرها و برنامه‌ریزی شهری
۱۳۷	۳-۶. جنبش باغ‌شهر
۱۴۰	۴-۶. برنامه‌ریزی شهری و ساختارگرایی
۱۴۵	۵-۶. جنبش شهرهای جدید
۱۵۱	۶-۶. برنامه‌ریزی شهری و ابعاد فرهنگی و اجتماعی

۱۵۳	۷-۶. برنامه‌ریزی شهری و گرایش به حومه‌ها
۱۵۷	۸-۶. سیام و منشور آتن
۱۵۸	۹-۶. برنامه‌ریزی شهری پست مدرنیسم
۱۶۳	۱۰-۶. اکولوژی شهری
۱۶۶	۱۱-۶. روشن سیستمی در برنامه‌ریزی شهری
۱۶۹	۱۲-۶. جدیدترین رویکردهای برنامه‌ریزی شهری
۱۷۱	خلاصه فصل ششم
۱۷۳	خودآزمایی فصل ششم
۱۷۵	فصل هفتم. جمع‌بندی و تحلیل
۱۷۵	هدف مرحله‌ای
۱۷۵	هدف‌های رفتاری-آموزشی
۱۷۶	۱-۷. مقدمه
۱۷۶	۲-۷. توسعه اجتماعی
۱۷۸	۳-۷. توسعه تکنولوژیکی
۱۷۹	۴-۷. توسعه در توازن قدرت
۱۸۲	خلاصه فصل هفتم
۱۸۴	خودآزمایی فصل هفتم
۱۸۷	پاسخ خودآزمایی‌ها
۱۸۹	منابع و مأخذ فارسی
۱۹۱	منابع و مأخذ انگلیسی

پیشگفتار

بدون شناخته گذشته و درک موقعیت کنونی، ترسیم آینده نه تنها آسان نیست که در مواردی غیر ممکن است. به همین دلیل گفته‌اند: تجربه‌ی گذشته، چراغ راه حال و آینده است. فرانک لوید رایت، در کتابی تحت عنوان "شهر زنده"، چنین می‌نویسد: زمان حال یک سایه همیشه در حرکت است که دیروز را از فردا جدا می‌کند. این بدان معنی است که برای درک عصر حاضر و شناخت و پیش‌بینی آینده شهرها، باید به گذشته نگریست و چارچوب اصلی فرایند توسعه آن را کشف و مسائل را در مسیر تحولشان دنبال کرد. حرکت این سایه باید با هوشیاری تعقیب شود. (Wright, 1985, p. 222) بنابراین، برای آن که روند آتی علم برنامه‌ریزی شهری را در آینده و حال به خوبی پیگیری نماییم، باید شرایط ظهور و استمرار آن را در گذشته بررسی کنیم.

برنامه‌ریزی شهری، قدمتی به اندازه‌ی خود شهر دارد. ممکن است شکل و ساختار داخلی یک شهر حاصل یک پیشامد و تصادف یا طرحی از قبل اندیشیده شده، باشد. در اغلب موارد، شهرها ترکیبی از این دو شیوه را با خود دارند. با این وجود، از زمان انقلاب صنعتی، دیدگاه‌ها و نقطه نظرهای متفاوتی در ارتباط با شهر و برنامه‌ریزی شهری، مطرح شد. به طوری که در حال حاضر، برنامه‌ریزان و طرح‌های ارائه شده توسط آنها، در معرض قضاوت مردم قرار می‌گیرند و در مواردی نوع رفتار مردم، الهام گرفته از طرح‌های شهری است. این در حالی است که رفتار مردم نیز در شکل‌دهی طرح‌های شهری و تفکر برنامه‌ریزان، تأثیرگذار است (Hill, 2005, p.23). به همین دلیل، علم برنامه‌ریزی شهری و شهرسازی، به اعتلای فرهنگی و اجتماعی انسان‌ها کمک کرده و یا حرکت در این مسیر را برای وی تسهیل خواهد کرد. بنابراین، پیگیری تحولات این علم در طول تاریخ، ضرورتی غیر قابل انکار خواهد بود.

راهنمای مطالعه

کتاب تاریخ علم برنامه‌ریزی شهری (و شهرسازی)، برخلاف کتاب‌های موجود که عمدتاً با نگاهی معمارانه به رشته تحریر درآمده‌اند، به زبانی ساده و به صورت کاملاً مختصر، تحولات این علم را از ساخت اولین شهرهای برنامه‌ریزی شده، تا پایان قرن بیستم، بررسی می‌کند. با توجه به این که این کار با ادبیاتی ساده و به دور از تکلف‌های معمول انجام شده است، مطالعه آن مشکلی برای خوانندگان ایجاد نخواهد کرد.

سازمان‌دهی مطالب به نحوی است که با ساختار منطقی ذهن، هماهنگی داشته و مطالعه‌کننده با یک روند روایی-تحلیلی، با مطالب اصلی آشنا شده و به تدریج، بر دامنه اطلاعات خود افزوده و مطالب را بهتر و در سطحی بالاتر درک خواهد کرد. برای بهره‌مندی کامل از نوشته حاضر، بهتر است مسائل زیر را در مطالعه کتاب مورد توجه قرار دهید:

۱. ابتدا و قبل از همه، فهرست مطالب کتاب را به دقت مورد توجه قرار داده و سؤالاتی را که این کتاب باید به آن پاسخ دهد، مشخص نمایید.
۲. برای اطمینان از کامل بودن سؤالات و پرسش‌های مطرح شده، هدف‌های آموزشی کلی و رفتاری را مطالعه کنید و تفاوت‌های اصلی بین این دو را مشخص نمایید.
۳. سعی کنید سؤالات مطرح شده به حدی باشد که تمامی مطالب را پوشش دهد.
۴. برای پاسخ‌گویی به سؤالات، ابتدا خلاصه فصل‌ها را به دقت مطالعه کرده و توانایی خود را در پاسخ‌گویی به سؤالات ارزیابی نمایید. در صورتی که به سؤال مهمی در خلاصه پاسخ گفته نشده است، پاسخ آن سؤال را قبل از مطالعه اصلی، به صورت موردی از متن استخراج نمایید.
۵. بعد از پاسخ‌گویی اولیه به سؤالات، کتاب را به‌طور کامل مطالعه کرده و به سؤالات پایان فصل پاسخ دهید. در صورتی که به بیش از ۵۰ درصد سؤالات پاسخ صحیح دادید، مطالعه شما موفقیت آمیز بوده است. برای تکمیل مطالعه در فرصتی مناسب بار دیگر کتاب را مرور نموده و دلیل فراموشی بعضی از مطالب را با دقت بیشتری پیگیری نمایید.

۶. از آنجا که بیشترین فراموشی در ساعت‌های اولیه بعد از مطالعه انجام می‌شود، حتماً روز بعد، مطالب کتاب را بار دیگر مرور کرده و نکات اصلی را مورد تأکید مجدد قرار دهید.

۷. بدون شک مطالب آنگاه بیشتر و بهتر به خاطر سپرده می‌شود که همراه با نقد و بررسی باشد. به همین منظور، یادداشت برداری در حین مطالعه و طرح سؤالات بیشتر در طی کار، ضروری است.

۸. در فرصت مناسب، مطالب کتاب را در مباحث کلاسی و دوستانه به نقد کشیده و کم و کاستی‌های احتمالی را مشخص و با تحقیق و جستجو نسبت به تکمیل آنها اقدام نمایید.

۹. برای مطالب کتاب نمودارهای یادآوری (نمودار درختی) تهیه کنید.

۱۰. توجه داشته باشید که مطالعه هر کتاب، همچون باز دید از شهری ناشناخته است. در بار اول با ساختار کلی شهر، خیابان‌های اصلی و میادین مهم آشنا شوید. در مراحل بعدی به کوچه‌ها و خیابان‌های فرعی توجه نمایید و در آخرین مرحله به شناسایی جزئی و تفصیلی آن اقدام نمایید.

۱۱. ابتدا قرار بود برای هر مطلب، یک فعالیت در نظر گرفت شود تا به یادگیری بهتر و بیشتر کمک کند و در ادامه مطالب در متن اصلی گنجانیده شود. لیکن برای رعایت پیوستگی مطالب، مجموعه این فعالیت‌های در قالب فعالیت کلاسی به انتهای فصل انتقال پیدا کرد. برای یادگیری بهتر پس از مطالعه فصل، این تکالیف را به دقت انجام دهید.

در پایان از کلیه همکاران محترم و دانشجویان عزیز تقاضا می‌شود اشکالات و کاستی‌های موجود در کتاب را تذکر داده تا در ویرایش‌های بعدی به آنها توجه شود.

در اینجا لازم می‌دانم از آقای دکتر اسماعیل علی‌اکبری که ویرایش علمی کتاب را تقبل نموده‌اند و دکتر سیدمهدی موسی‌کاظمی که ویراستاری شکلی کتاب را انجام داده‌اند، تشکر نمایم. همچنین از مدیران و کارکنان محترم مدیریت تولید مواد و تجهیزات آموزشی و مدیریت انتشارات دانشگاه پیام نور تشکر و قدردانی می‌کنم.

دکتر رستم صابری‌فر

استادیار گروه جغرافیا دانشگاه پیام‌نور

هدف کلی و هدف‌های مرحله‌ای

هدف اصلی و اولیه مطالعه کتاب تاریخ علم برنامه‌ریزی شهری، آشنایی با چگونگی شکل‌گیری و تحول این علم در طول تاریخ و رویکردهای اتخاذ شده در طی این روند می‌باشد. در قالب این هدف کلی، هدف‌های مرحله‌ای زیر نیز باید مورد توجه قرار گیرد:

۱. آشنایی با سرمنشأهای برنامه‌ریزی شهری و اهداف اولیه آن.
۲. شناخت جایگاه و نقش برنامه‌ریزی شهری در دولت شهرهای اولیه.
۳. آشنایی با نحوه برخورد حاکمان با این علم و بهره‌مندی از آن.
۴. شناخت تأثیر و تأثرات این علم در نظام‌های مختلف حکومتی.
۵. آشنایی با تحولات علم برنامه‌ریزی شهری با توجه به پیشرفت‌های علمی و فنی در سطح جامعه.
۶. آشنایی با قواعد علمی و فنی این علم در هر دوره زمانی با توجه به نیازهای مطرح شده.
۷. شناخت نقاط عطف در روند شکل‌گیری و تحول این علم در طی زمان.
۸. آشنایی با اندیشمندان و روندهای تأثیرگذار در علم برنامه‌ریزی شهری.
۹. شناخت تأثیر علم برنامه‌ریزی شهری بر سایر علوم و تأثیرپذیری برنامه‌ریزی شهری از این علوم.
۱۰. آشنایی با رویکردها و پارادایم‌های جدید در علم برنامه‌ریزی شهری.